

Konieczne zmiany w prawie

System bezpieczeństwa obrotu środkami ochrony roślin

ZOFIA KOTYNIA, PRZEMYSŁAW SZEWCZYK

Z kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli wynika¹, że głównym problemem systemu bezpieczeństwa obrotu środkami ochrony roślin jest zbyt długi czas badania obecności pestycydów w płodach rolnych i żywności trafiającej do sklepów. Na informację, czy w owocach lub warzywach nie pozostało zbyt dużo szkodliwej chemii, czeka się średnio ponad miesiąc, zachodzi więc ryzyko, że produkty zostały już sprzedane i zjedzone. Przekroczenia norm na szczęście nie zdarzają się nagminnie. Długotrwałe badania laboratoryjne jakości samych pestycydów, trwające średnio ponad trzy miesiące, stwarzają natomiast ryzyko sprzedaży środków ochrony roślin niespełniających norm jakościowych. Zastosowanie takich produktów przez producentów żywności może spowodować nie tylko przekroczenie ich najwyższego dopuszczalnego poziomu, ale także zniszczenie upraw.

Uwarunkowania systemu bezpieczeństwa

Jednym ze sposobów ochrony roślin i produktów roślinnych przed organizmami szkodliwymi, w tym przed chwastami, a także ulepszenia produkcji rolnej, jest stosowanie środków ochrony roślin (śor). Produkty te można podzielić na:

- herbicydy – środki do zwalczania niepożądanych roślin (głównie chwastów i gatunków inwazyjnych);

- zoocydy – służące do zwalczania szkodników zwierzęcych; najczęściej wykorzystuje się insektycydy (na owady), rzadziej akarocydy (na roztocza), rodentocydy (gryzonio-bójcze) i moluskocydy (mięczakobójcze);
- fungicydy – wykorzystywane do zwalczania chorób wywołanych przez grzyby;
- regulatory wzrostu roślin – stymulujące lub hamujące ich różne procesy życiowe.

Oddzielną grupę stanowią atraktanty (pułapki wabiące szkodniki) i repelenty

---

¹ Informacja o wynikach kontroli: System bezpieczeństwa obrotu środkami ochrony roślin, nr ewid. 174/2019/P/19/086/LLO, Łódź, styczeń 2020 r.

(odstraszające szkodniki – często wykorzystywane w leśnictwie i sadownictwie).

Wykorzystywać można tylko te środki ochrony roślin, które zostały dopuszczone do obrotu i stosowania oraz zostały zarejestrowane, po sprawdzeniu ich skuteczności biologicznej.

Podkreślić należy, że celem stosowania większości środków ochrony roślin jest kontrola liczebności organizmów wyrządzających szkody w rolnictwie. Jeśli występują w nadmiarze, są zabijanie. Nieodłączną cechą tych produktów jest zatem toksyczność dla określonych grup organizmów żywych, która może jednak oddziaływać również na inne organizmy. Chemiczne środki ochrony roślin należą do substancji, które w razie przedostania się do organizmu zagrażają zdrowiu i życiu człowieka, a nieumiejętne stosowanie tych preparatów może przyczynić się do wystąpienia wielu niepożądanych efektów². Według danych pozyskiwanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi z Narodowego Funduszu Zdrowia, w latach 2016–2017 w związku z zatruciem środkami ochrony roślin, świadczenia medycznego udzielono odpowiednio 450 i 440 świadczeniobiorcom, z czego 295 i 236 wymagało hospitalizacji.

Środki ochrony roślin wykorzystywane w produkcji roślinnej mogą gromadzić się

w żywności. Stosowanie ich wiąże się więc z ryzykiem, zarówno środowiskowym, jak i zdrowotnym. Ważnym zagadnieniem środowiskowym jest więc przestrzeganie procedur stosowania. Ryzyko zdrowotne wynika natomiast z toksycznego oddziaływania na organizmy biologicznie aktywnych składników preparatów, wypełniaczy, a także produktów ich przemian³. Wspomnieć też należy o przewlekłym narażeniu konsumentów na niskie dawki zanieczyszczeń chemicznych o różnych właściwościach fizyko-chemicznych i toksykologicznych, które kumulują się w organizmie, a ich negatywny wpływ na zdrowie może ujawnić się z dużym opóźnieniem, nawet u przyszłych pokoleń⁴.

Pomimo istniejących uregulowań prawnych, w systemie powiadamiania o niebezpiecznej żywności RASFF⁵ wciąż pojawiają się produkty, w których wykryto pozostałości środków ochrony roślin i innych pestycydów przekraczające dopuszczalne stężenia i stanowiące zagrożenie dla zdrowia konsumentów.

Wskazać także należy inne zagrożenia związane z wykorzystywaniem środków ochrony roślin, jak np. stosowanie ich niezgodnie z przeznaczeniem; rosnącą sprzedaż preparatów fałszywych (z szacunków Komisji Europejskiej wynika, że handel nielegalnymi i podrobionymi środkami

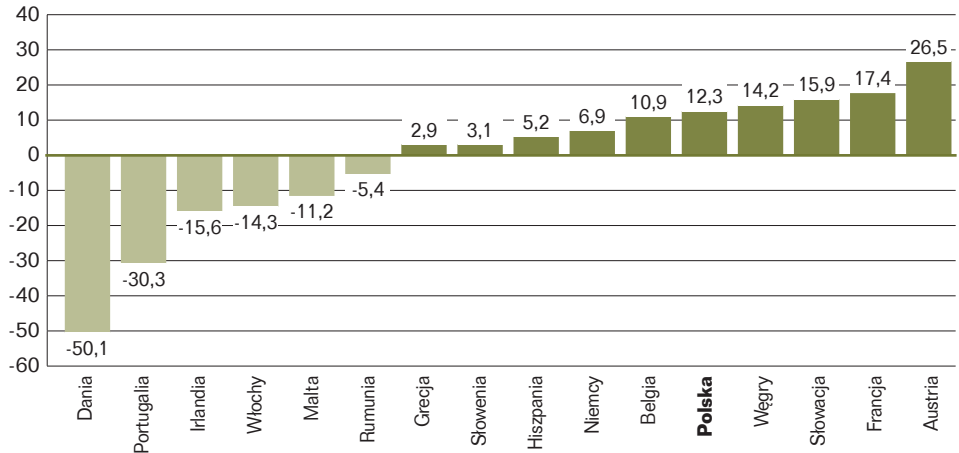
² A. Walesiuk, M. Wojewódzka-Żeleznikowicz, N. Halim, M. Łukasik-Głębocka, S. L. Czaban, G. Myćko, L. Pazio, J. R. Ładny: *Zatrucia środkami ochrony roślin*, „Postępy Nauk Medycznych” nr 9/2010, s. 729-735.

³ L. Szponar, M. Oltarzewski: *Pozostałości pestycydów w żywności – jak uniknąć narażenia na substancje szkodliwe*, Narodowe Centrum Edukacji Żywnościowej, IŻŻ 2018 r., <<https://ncez.pl/>>.

⁴ P. J. Struciński: *Ocena ryzyka jako narzędzie ochrony zdrowia społeczeństwa przed zagrożeniami związanymi z chemicznymi zanieczyszczeniami żywności* (autoreferat), Zakład Toksykologii i Oceny Ryzyka Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny 2016 r., s. 24-30.

⁵ System Wczesnego Ostrzegania o Niebezpiecznej Żywności i Paszach – RASFF. System służy do wymiany informacji pomiędzy organami urzędowej kontroli w Europie będącymi członkami tego systemu.

Rysunek 1. Przyrost (spadek) sprzedaży środków ochrony roślin w państwach UE w 2016 r. w porównaniu z 2011 r. (w %)

Źródło: EUROSTAT.

ochrony roślin może obejmować blisko 10% ich wartości rynkowej⁶); zagrożenia związane ze stosowaniem mieszanin zbiornikowych i obniżonych dawek czy lekceważenie zasad BHP przez rolników. Coraz bardziej realne stają się także niebezpieczeństwa związane z gromadzeniem produktów przeterminowanych oraz możliwe problemy ze zbiorem opakowań po środkach ochrony roślin⁷.

W sprawozdaniu specjalnym Europejskiego Trybunału Obrachunkowego: „Zagrożenia chemiczne w żywności – unijna

polityka bezpieczeństwa żywności zapewnia ochronę konsumentom, lecz stoją przed nią wyzwania” wskazano, że potencjalnymi skutkami nielegalnego stosowania pestycydów mogą być m.in. niska masa urodzeniowa niemowląt i przedwczesne porody, różne wrodzone wady rozwojowe, liczne typy nowotworów, choroba niedokrwienna serca, czy choroba naczyń mózgowych⁸.

W porównaniu z rokiem 2011 sprzedaż pestycydów w Polsce wzrosła w 2016 roku o 12,3%⁹. Tymczasem powierzchnia upraw

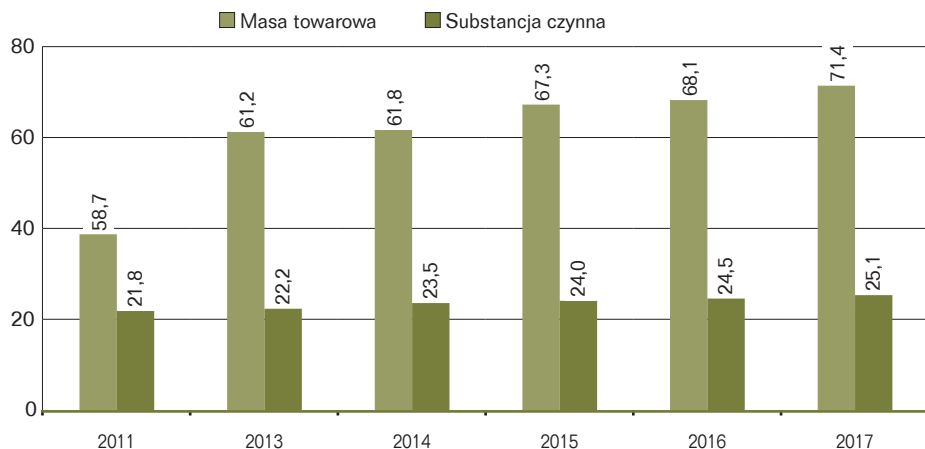
⁶ Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy Poznań, Platforma Sygnalizacji Agrofagów <www.agrofagi.com.pl; <www.piorin.gov.pl>.

⁷ E. Matyjaszczyk: *Aktualne zagrożenia związane ze stosowaniem chemicznym środków ochrony roślin w Polsce*, Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering 2013, Vol. 58(4), s. 73.

⁸ Europejski Trybunał Obrachunkowy: *Sprawozdanie specjalne nr 2/2019 pt. Zagrożenia chemiczne w żywności – unijna polityka bezpieczeństwa żywności zapewnia ochronę konsumentom, lecz stoją przed nią wyzwania, przedstawione na mocy art. 287 ust. 4 akapit drugi TFUE*, 2019, <<https://op.europa.eu>>, s. 56 (załącznik II, s. 1).

⁹ Europejski Urząd Statystyczny EUROSTAT, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agri-environmental_indicator_-_consumption_of_pesticides>.

Rysunek 2. Sprzedaż środków ochrony roślin w Polsce w latach 2011–2017 (w tys. ton)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

roślinnych w latach 2011–2017 zwiększyła się jedynie o ok. 1,5%¹⁰.

Nadrzędnym celem organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo konsumentów powinna być ich ochrona. Oferowana żywność powinna więc spełniać normy wskazane w specyfikacjach, nie tylko pod kątem podstawowych parametrów, ale także w odniesieniu do obecności substancji szkodliwych dla zdrowia i życia. System nadzoru nad bezpieczeństwem obrotu i stosowania środków ochrony roślin oraz bezpieczeństwem żywności zawierającej ich pozostałości jest ukształtowany w Polsce zasadniczo na dwóch płaszczyznach:

- nadzoru nad wprowadzaniem do obrotu i stosowaniem środków ochrony roślin

przez producentów produktów rolnych – zadania z tego zakresu realizuje minister właściwy do spraw rolnictwa oraz organy Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa;

- nadzoru nad bezpieczeństwem żywności pochodzenia roślinnego – zadania wykonują organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej.

Zarówno organy Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa (Inspekcja Ochrony Roślin, PIORiN), jak i Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Inspekcja Sanitarna, PIS) prowadzą badania na pozostałości środków ochrony roślin, przy czym Inspekcja Ochrony Roślin bada ich obecność w owocach rolnych, niebędących jeszcze żywnością¹¹, a próbki pobierane

¹⁰ Główny Urząd Statystyczny: *Wyniki produkcji roślinnej w 2017 r.*, Warszawa 2018.

¹¹ W rozumieniu art. 2 Rozporządzenia nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 28.1.2002 ustanawiającego ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołującego Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiającego procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności (Dz.U. UE L 31 z 1.2.2002, s. 1-24, ze zm.).

są głównie w okresie wegetacji, natomiast Inspekcja Sanitarna dokonuje poboru próbek żywności znajdującej się w obrocie.

Jeśli organy Inspekcji Ochrony Roślin stwierdzą na podstawie wyników badań laboratoryjnych, że płody rolne zawierają pozostałości środków ochronnych w ilości stwarzającej zagrożenie dla zdrowia konsumentów, na podstawie wydanej decyzji zakazują przeznaczania ich do spożycia przez ludzi i wprowadzania do obrotu.

Żywność obecna na rynku również nie może zawierać pozostałości pestycydów na poziomie wyższym niż określone w przepisach wartości najwyższego dopuszczalnego poziomu (NDP). W przypadku stwierdzenia ich przekroczenia organy Inspekcji Sanitarnej wydają decyzję, w której zakazują wprowadzania do obrotu lub nakazują wycofanie z obrotu takiej żywności. Wskazać jednakże należy, że przekroczenie wartości NDP nie stanowi *a priori* zagrożenia dla konsumenta, zatem każdy taki przypadek podlega dodatkowo indywidualnej ocenie ryzyka, przeprowadzanej przez Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny. Ocena ta z kolei jest podstawą do podejmowania przez Inspekcję Sanitarną działań w ramach zarządzania ryzykiem i eliminacji zagrożeń ze strony żywności. W zależności od wyników oceny informacja o przekroczeniu NDP może być przekazana do systemu RASFF jako powiadomienie alarmowe bądź informacyjne.

Kontrola NIK

Przedmiotem ogólnopolskiej kontroli Najwyższej Izby Kontroli, koordynowanej przez Delegaturę NIK w Łodzi, były zagadnienia związane z działaniem inspekcji sprawujących nadzór nad wprowadzaniem do obrotu i stosowaniem środków ochrony roślin przez producentów płodów rolnych oraz nad bezpieczeństwem żywności pochodzenia roślinnego. Chciano ocenić, czy system bezpieczeństwa w tym obszarze działa prawidłowo i skutecznie. Sprawdzono także efektywność współpracy pomiędzy inspekcjami.

Badanie próbek płodów rolnych

Badania próbek płodów rolnych na obecność środków ochrony roślin wykonywały: Centralne Laboratorium w Toruniu, będące w strukturach Głównego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa (GIORiN) oraz instytuty naukowo-badawcze: Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach oraz Instytut Ochrony Roślin Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu Oddział w Sońnicowicach. W latach 2016–2018 organy Inspekcji Ochrony Roślin pobrały do badań łącznie blisko 9,5 tys. próbek płodów rolnych. Pozostałości środków ochrony roślin zidentyfikowano w 52% próbek, w tym w 195 próbkach (2% wszystkich badanych) powyżej najwyższego dopuszczalnego poziomu.

W upoważnieniach dla poszczególnych instytutów badawczych¹² do przeprowadzania badań laboratoryjnych Główny Inspektor

¹² Upoważnienie nr 3/2016 do przeprowadzenia badań laboratoryjnych dla IOR-PIB Oddział Sońnicowice w zakresie badań laboratoryjnych ŚOR (ważne do 31.12.2020); Upoważnienie nr 10/2016 dla Instytutu Ochrony Roślin Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu w zakresie badań laboratoryjnych na obecność pozostałości śor (ważne do 31.12.2020) oraz upoważnienie nr 11/2016 dla Instytutu Ogrodnictwa w Skierniewicach w zakresie badań laboratoryjnych na obecności pozostałości śor (ważne do 31.12.2020 r.).

nie określił czasu wykonania badań próbek na rzecz PIORiN. W okresie objętym kontrolą średni czas takich badań liczony od daty pobrania próbki wyniósł 36 dni (niektóre trwały nawet ok. trzech miesięcy). Należy zwrócić uwagę, że ani rodzaj, ani gatunek, ani trwałość badanego płodu rolnego nie determinowały czasu prowadzonych badań. Długi czas trwania analiz laboratoryjnych dotyczył zarówno np. warzyw i owoców przeznaczonych do długiego przechowania, jak i tych, których termin przydatności był bardzo krótki (np. owoce miękkie). Dla przykładu: próbkę malin badano 46 dni, truskawek – 43, czarnej porzeczki – 26 dni; na wynik zawartości pestycydów w sałacie oczekiwano 84 dni, rukoli – 63, kopru ogrodowego – 34 dni; analiza próbki jabłka trwała 70 dni, marchwi – 55, korzenia pietruszki – 58 dni.

Zbyt długie terminy analiz uniemożliwiały podejmowanie skutecznych działań zapobiegających wprowadzeniu do obrotu płodów rolnych, w których wystąpiły przekroczenia najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości środków ochrony roślin, potencjalnie zagrażających zdrowiu konsumentów.

W związku z długim terminem oczekiwania na wyniki badań, w praktyce nie stosowano zakazu przeznaczania na rynek płodów rolnych zawierających pozostałości pestycydów, do czego uprawnia wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasienictwa art. 46 ustawy z 8 marca 2013 r.

o środkach ochrony roślin¹³. Zgodnie z tym przepisem wojewódzki inspektor może podjąć odpowiednie działania dopiero po zapoznaniu się z wynikami badań. W konsekwencji, w czasie trwania analiz laboratoryjnych płody rolne stały się żywnością, jak wynika z ustaleń kontroli, zostały wprowadzone do obrotu¹⁴.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że także w sytuacji sprawnego przebiegu badań i uzyskania wyniku jeszcze przed wprowadzeniem produktu do obrotu, zastosowanie przez organy Inspekcji Ochrony Roślin art. 46 ustawy o środkach ochrony roślin było niemożliwe. Kontrolowani wojewódzcy inspektorzy ochrony roślin i nasienictwa wskazywali, że pobór próbek płodów rolnych w okresie wegetacji nie może dać jednoznacznych wyników pozwalających na podjęcie decyzji o zakazie wprowadzenia do obrotu. Stężenia pozostałości pestycydów mogą bowiem od momentu pobrania próbki do zbioru spaść do poziomów dopuszczalnych dla żywności. Z kolei płody rolne zebrane z pola i/lub zmagazynowane, przeznaczone na sprzedaż, stają się żywnością wprowadzoną do obrotu i nawet w przypadku przekroczenia norm określonych dla pozostałości środków ochrony roślin, przestają podlegać przepisom art. 46 ustawy, a trafiają pod nadzór Inspekcji Sanitarnej, która stosownie do art. 54 rozporządzenia (WE) nr 882/2004¹⁵ podejmuje działania

¹³ Dz.U. z 2018 r. poz. 1310, ze zm.

¹⁴ Informacja o wynikach kontroli..., s. 13-14, 28-29, 35-41.

¹⁵ W okresie objętym kontrolą obowiązywało Rozporządzenie (WE) nr 882/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 29.4.2004 w sprawie kontroli urzędowych przeprowadzanych w celu sprawdzenia zgodności z prawem paszowym i żywnościowym oraz regułami dotyczącymi zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt (Dz.U. UE L 165 z 30.4.2004, s. 1; Dz.Urz. UE, Polskie wydanie specjalne, rozdz. 3, t. 45, s.2). Aktualnie – art. 138

urzędowe służące wycofaniu produktów z obrotu. Każdy przypadek przekroczenia NDP podlega dodatkowo ocenie ryzyka, a w przypadku stwierdzenia zagrożenia dla zdrowia lub życia ludzi – powiadomieniu do RASFF.

Również w opinii Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny, wykonującego oceny ryzyka na potrzeby systemu RASFF, wartości najwyższych dopuszczalnych poziomów nie dotyczą produktów pobieranych z pola, odnoszą się wyłącznie do pozostałości środków ochrony roślin w żywności. Dokonywanie ocen ryzyka w sytuacji stwierdzenia przez laboratoria Inspekcji Ochrony Roślin przekroczeń NDP w tych produktach – nie ma racjonalnego uzasadnienia. Na podstawie przepisów prawnych płody rolne, w których stwierdzono przekroczenie NDP, nie powinny znaleźć się w obrocie¹⁶, bez względu na wynik oceny ryzyka.

W efekcie, w latach 2016–2018 organy PIORiN w trybie art. 46 ustawy o środkach ochrony roślin wydały tylko jedną decyzję zakazującą przeznaczania płodów

rolnych do spożycia przez ludzi i ich wprowadzania do obrotu, związaną z wykryciem w próbce płodu rolnego pozostałości środków ochrony roślin powyżej NDP.

Dlatego też w większości przypadków płody rolne zostały zebrane i wprowadzone do obrotu jako żywność jeszcze w czasie trwania badań, przy czym te z krótkim terminem trwałości zostały sprzedane, często bez możliwości identyfikacji odbiorców. W trakcie kontroli NIK na przeanalizowane 52 postępowania wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa w sytuacji przekroczenia NDP, w 38 przypadkach (75%) płody rolne w czasie oczekiwania na wyniki analiz zostały zebrane i sprzedane, z tego aż w 27 przypadkach (71%) w obrocie bezfakturowym, bez możliwości identyfikacji odbiorców i wycofania ich z obrotu. Dotyczyło to ponad 40 ton kapusty pekińskiej, 10 ton jabłek, 3 ton papryki, 1,2 tony pora, 20 ton marchwi, 1,7 tony czarnej porzeczki, czy 300 kg śliwek. W tych przypadkach czas oczekiwania na wynik badań płodów rolnych wyniósł

Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2017/625 z 15.3.2017 w sprawie kontroli urzędowych i innych czynności urzędowych przeprowadzanych w celu zapewnienia stosowania prawa żywnościowego i paszowego oraz zasad dotyczących zdrowia i dobrostanu zwierząt, zdrowia roślin i środków ochrony roślin, zmieniające rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 999/2001, (WE) nr 396/2005, (WE) nr 1069/2009, (WE) nr 1107/2009, (UE) nr 1151/2012, (UE) nr 652/2014, (UE) 2016/429 i (UE) 2016/2031, rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2005 i (WE) nr 1099/2009 oraz dyrektywy Rady 98/58/WE, 1999/74/WE, 2007/43/WE, 2008/119/WE i 2008/120/WE, oraz uchylające rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 854/2004 i (WE) nr 882/2004, dyrektywy Rady 89/608/EWG, 89/662/EWG, 90/425/EWG, 91/496/EWG, 96/23/WE, 96/93/WE i 97/78/WE oraz decyzję Rady 92/438/EWG (Dz.U. UE L 95 z 7.4.2017, s. 1).

¹⁶ Zgodnie z art. 18 ust. 1 rozporządzenia nr 396/2005 produkty objęte załącznikiem I nie zawierają, w momencie wprowadzenia do obrotu jako żywność czy pasza lub w momencie podania zwierzętom, jakiegokolwiek pozostałości pestycydów przekraczającej: a) NDP dla tych produktów określonych w załącznikach II i III; b) 0,01 mg/kg dla tych produktów, dla których brak szczególnego NDP w załącznikach II lub III lub dla substancji czynnych niewyszczególnionych w załączniku IV, o ile różne wartości wzorcowe nie zostały określone dla substancji czynnej zgodnie z procedurą, o której mowa w art. 45 ust. 2, z uwzględnieniem dostępnych rutynowych metod analitycznych. Takie wartości wzorcowe są wyszczególnione w załączniku V.

od 26 do 96 dni. W związku z niezgodnym z przepisami stosowaniem środków ochrony roślin wojewódzcy inspektorzy ochrony roślin i nasiennictwa nakładali na producentów jedynie mandaty karne. W analizowanych przypadkach wysokość mandatu kształtowała się od 50 zł do 500 zł¹⁷ (średnio 292 zł). Należy przy tym zwrócić uwagę, że już w 2016 r.¹⁸ Główny Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa wskazywał, że „mandat w wysokości 50-100 zł nie jest karą ani skuteczną, ani adekwatną”, jednocześnie zalecając rozważenie zastosowania „sankcji administracyjnej z powodu rażącego naruszenia zasad stosowania środków ochrony roślin”¹⁹. Postępowanie organów Inspekcji Ochrony Roślin nie zmieniło się jednak w tym zakresie.

Na czas realizacji badań miały wpływ zwłaszcza: terminy poboru próbek (w kontekście stadium wegetacji roślin) i liczba docierających do laboratoriów próbek w danym czasie (wzmógł ich pobór odbywa się w okresie pięciu miesięcy), liczba stosowanych metod badawczych do analizy próbki, brak nowoczesnej aparatury, awarie sprzętu. W latach 2016–2018 Instytut Ochrony Roślin Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu Oddział w Sońnicowicach pozyskał jedynie jeden chromatograf gazowy GC-MS/MS. Większość wykorzystywanej aparatury pomiarowej była poza okresem gwarancji. Wskazywano ponadto na problemy kadrowe. Szkolenie nowo zatrudnionego personelu wiązało się

z dodatkowym obciążeniem dla doświadczonych kadry (na wyszkolenie samodzielnego chromatografisty potrzeba od jednego roku do kilku lat). Przy wykorzystaniu obecnych zasobów czas badania próbek w tym Instytucie określono na 10 dni. W przypadku zaś zapewnienia odpowiedniego zaplecza aparaturowego i kadrowego, przy dobrej organizacji przekazywania próbek, czas analiz mógłby wynosić 3-5 dni roboczych. Szczególnie pilne badania byłyby wówczas wykonywane w 1-2 dni.

W Instytucie Ogrodnictwa w Skierniewicach, prowadzącym badania w ramach zadania 2.5 Programu Wieloletniego „Działania na rzecz poprawy konkurencyjności i innowacyjności sektora ogrodniczego z uwzględnieniem jakości i bezpieczeństwa żywności oraz ochrony środowiska naturalnego”, czas wykonywania analiz był głównie zdeterminowany możliwościami technicznymi laboratorium, tj. dostępnością odpowiedniej aparatury. Dyrektor Instytutu Ogrodnictwa wskazywał przy tym „wręcz krytyczną sytuację finansową Instytutu”.

NIK zwróciła ponadto uwagę na ciągłą fluktuację kadr w jednostkach Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, szczególnie wpływającą na terminowość wykonywanych zadań. Powodem takiego stanu były głównie zbyt niskie wynagrodzenia – średnie wynagrodzenie inspektorów w wojewódzkich inspektoratach ochrony roślin i nasiennictwa w latach 2016–2018 wynosiło ok. 2,5 tys. zł²⁰.

¹⁷ Zgodnie z art. 96 § 1 ustawy z 24.8.2001 – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2019 r. poz. 1120, ze zm.), w postępowaniu mandatowym można nałożyć grzywnę w wysokości do 500 zł.

¹⁸ Wnioski i ustalenia z narady Głównego Inspektora z WIORiN 5-6 października 2016 r.

¹⁹ Informacja o wynikach kontroli..., op.cit., s. 38-40.

²⁰ Informacja o wynikach kontroli..., op.cit., s. 19.

Badanie żywności na obecność pestycydów

Badaniem pozostałości środków ochrony roślin w żywności wprowadzonej do obrotu zajmowały się organy Inspekcji Sanitarnej, każdego roku ustalając wytyczne i realizując przyjęte plany poboru próbek. W trakcie prowadzenia kontroli urzędowych organy Inspekcji Sanitarnej przebadaly próbki ze wszystkich grup żywności. W latach 2016–2018 pobrały do badań łącznie blisko 7,4 tys. próbek żywności na obecność pozostałości pestycydów, norm nie spełniało 69 próbek (1%). Liczba pobieranych do badań próbek żywności na obecność pestycydów była niska w porównaniu z innymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej. Zgodnie z danymi ze sprawozdania za 2015 r.²¹ Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności (*European Food Safety Authority*, EFSA), w Polsce pobrano 5,8 próbki na 100 tys. mieszkańców przy średniej wartości 16,4 próbki we wszystkich państwach UE, które przedłożyły sprawozdania. Gorzej od Polski wypadły tylko Wielka Brytania i Hiszpania.

Ponadto z uwagi na to, że w planach na lata 2016–2018 Główny Inspektor Sanitarny nie określił szczegółowo miejsc poboru próbek, decydowali o nich poszczególni powiatowi inspektorzy sanitarni. Kontrolowane przez NIK powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne w latach 2016–2018 przeprowadziły łącznie 80 kontroli pod kątem

pozostałości pestycydów, z tego aż 55 (69%) w sklepach detalicznych. Tymczasem zgodnie z art. 27 ust. 1 rozporządzenia nr 396/2005²² próbki powinny być pobierane możliwie najbliżej punktu zaopatrzenia (pierwszego punktu wprowadzania produktu na rynek), w celu umożliwienia ewentualnego zastosowania zakazu wprowadzenia na rynek produktów niespełniających norm. Dopiero w planie poboru próbek na 2019 r. Główny Inspektor Sanitarny wskazał, że należy uwzględnić przede wszystkim duże punkty dystrybucji lub magazynowania produktów, takie jak: magazyny centralne, hurtownie, a także giełdy owocowo-warzywne, tj. punkty położone jak najdalej od konsumenta²³.

Duży problem stanowiły braki sprzętu stwierdzone przez audytorów Komisji Europejskiej DG (SANTE) w laboratoriach wojewódzkich stacji sanitarno-epidemiologicznych, badających żywność na obecność pozostałości środków ochrony roślin, uniemożliwiające ocenę wszystkich pestycydów uwzględnionych w krajowych programach kontroli i w programach kontroli koordynowanych przez UE. Stwierdzono ponadto, że posiadana aparatura nie była wystarczająco precyzyjna, aby w każdym przypadku osiągnąć prawidłową granicę oznaczalności. Pomimo tego poszczególnym laboratoriom zlecano analizy, mimo że nie posiadały one wymaganego sprzętu do ich wykonania. Zapewnienie sprawności

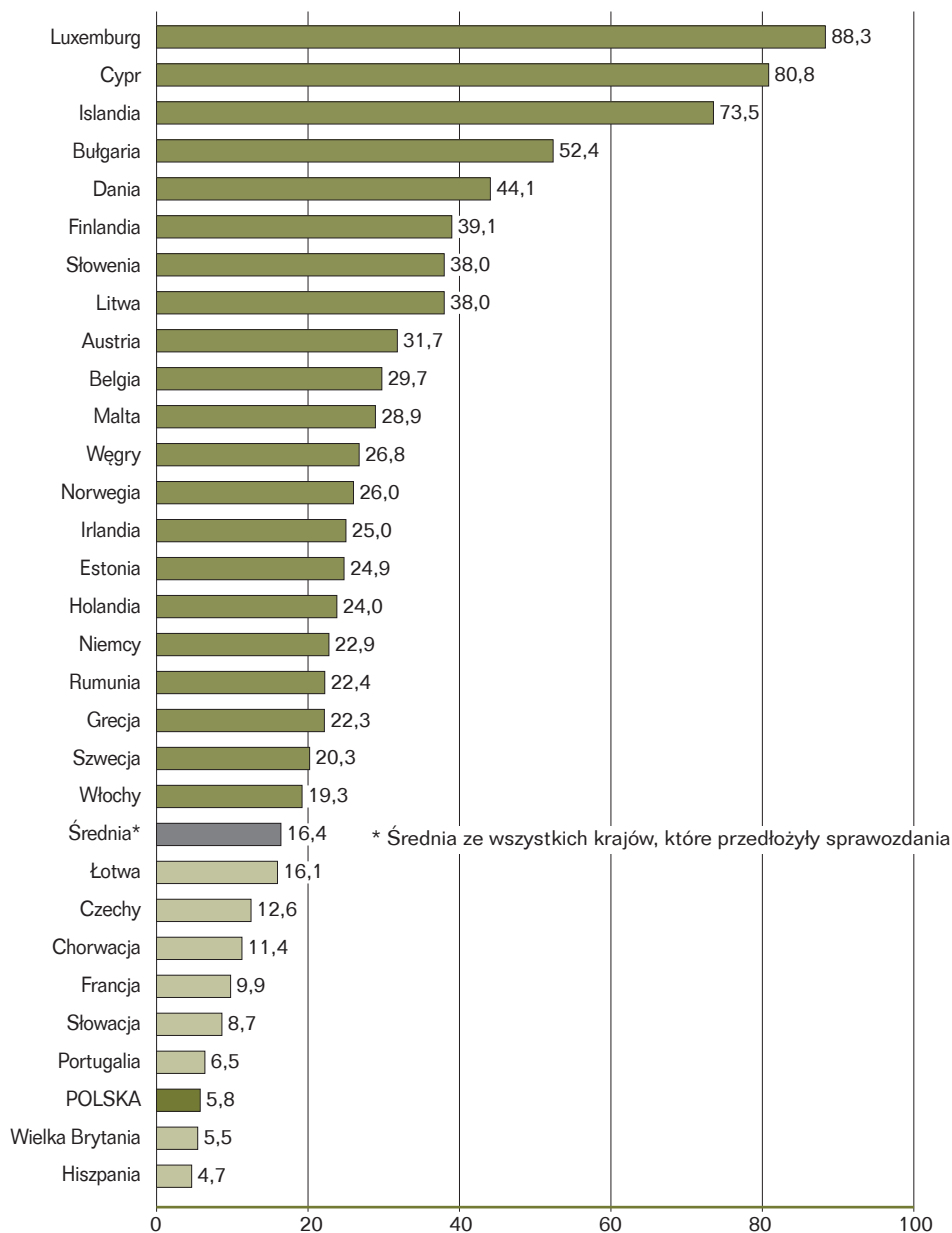
²¹ Scientific Report *The 2015 European Union report on pesticide residues in food* European Food Safety Authority, EFSA Journal 2017;15(4):4791, s. 51, dostępne na stronie <www.efsa.europa.eu/efsajournal>.

²² Rozporządzenie (WE) nr 396/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z 23.2.2005 w sprawie najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w żywności i paszy pochodzenia roślinnego i zwierzęcego oraz na ich powierzchni, zmieniającego dyrektywę Rady 91/414/EWG (Dz.U. UE L 70 z 16.3.2005, s. 1, ze zm.).

²³ Informacja o wynikach kontroli..., op.cit., s. 54.

Rysunek 3. Liczba pobranych próbek żywności zawierających pozostałości pestycydów w krajach członkowskich UE w 2015 r. (na 100 tys. mieszkańców)

Źródło: EFSA.

i skuteczności kontroli urzędowych wymaga więc przeprowadzenia restrukturyzacji laboratoriów wojewódzkich stacji sanitarno-epidemiologicznych, która w głównej mierze spoczywa na wojewodach, ponieważ to im podlegają placówki.

Niejednokrotnie długi czas badań próbek żywności miał negatywny wpływ na skuteczność wycofywania z obrotu produktów szybko psujących się i minimalizował możliwość wycofywania pozostałej niebezpiecznej żywności. W województwie łódzkim, np. w latach 2016–2018 z żywności pochodzenia roślinnego wprowadzonej do obrotu, w której stwierdzono przekroczenie NDP pestycydów, nie udało się wycofać 57,6 tony jabłek, 18,2 tony kapusty (włoskiej, głowiastej, pekińskiej), 12,3 tony selera korzeniowego, 3,5 tys. szt. sałaty (masłowej, głowiastej) czy 3,4 tys. szt. pora. Po udostępnieniu wyników badań kwestionowane produkty w większości przypadków nie były już dostępne w sklepach, z których pobrano próbki do badań.

Dopuszczanie do obrotu środków ochrony roślin

W okresie objętym kontrolą prawidłowo działał system bezpieczeństwa dopuszczania do obrotu środków ochrony roślin. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi co do zasady rzetelnie realizował zadania polegające na zatwierdzaniu substancji czynnych, udzielaniu zezwoleń na wprowadzenie środków ochrony do obrotu i pozwoleń na handel równoległy, a także wydawaniu upoważnień do opracowywania ocen lub uwag dotyczących tych produktów. Błędy proceduralne stwierdzono jedynie w przypadku trzech zezwoleń w sytuacji nadzwyczajnej w uprawie rzepaku.

Najwyższa Izba Kontroli oceniła pozytywnie działania Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa w tym obszarze.

Badania jakościowe

W przypadku stwierdzenia, że wprowadzono do obrotu środek ochrony roślin o niewłaściwej jakości, przeterminowany, podrobiony, niedopuszczony do stosowania w Polsce, wojewódzki inspektor ochrony roślin i nasiennictwa wydawał decyzję o wycofaniu go z obrotu. W okresie objętym kontrolą organy Inspekcji Ochrony Roślin wydały łącznie 102 takie decyzje administracyjne. W latach 2016–2018 wystąpiły także przypadki wstrzymania – do czasu zakończenia analiz laboratoryjnych – obrotu środkami ochrony roślin, co do których istniało podejrzenie, że zostały podrobione.

Jednakże długi czas badań oraz bezzfakturowa sprzedaż środków ochrony roślin obniżały skuteczność działań organów Inspekcji Ochrony Roślin. W toku kontroli NIK ustaliła, że średni czas badań jakościowych próbek wyniósł 102 dni (od daty pobrania), a w skrajnych sytuacjach badanie trwało ponad 300 dni. Tak długi czas stwarzał ryzyko sprzedaży środków ochrony roślin niespełniających norm jakościowych. Dla przykładu: w 2018 r. po 133 dniach od pobrania próbki laboratorium przekazało do wojewódzkiego inspektoratu ochrony roślin i nasiennictwa negatywny wynik analizy środka ochrony roślin. Ponowna kontrola u sprzedawcy wykazała, że w czasie oczekiwania na wynik całość posiadanego produktu (40 szt. opakowań) została sprzedana. Badanie jakości innego środka, trwające 125 dni, wykazało zbyt

wysokie stężenie substancji czynnej – deltametryny²⁴. W czasie badania sprzedano 1260 sztuk kwestionowanego środka.

Zastosowanie takich produktów przez producentów żywności mogło nieść za sobą ryzyko nie tylko przekroczenia najwyższego dopuszczalnego poziomu stężenia pozostałości pestycydów w płodach rolnych, ale także zniszczenia upraw. Warto podkreślić, że sprzedaż środków ochrony roślin, w ramach której przepisy prawa nie przewidują obowiązku identyfikacji ich nabywców, uniemożliwiała organom Inspekcji Ochrony Roślin skuteczne ich wycofywanie z obrotu.

Współpraca organów

Stwierdzono, że efektywna była współpraca organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo środków ochrony roślin i nadzór nad ich stosowaniem. Na uwagę zasługuje współpraca pomiędzy Państwową Inspekcją Ochrony Roślin i Nasiennictwa a Krajową Administracją Skarbową służąca zwalczaniu wprowadzania na rynek nielegalnych środków ochrony roślin. Wychodząc z założenia, że skuteczność działań w tym zakresie zależała od zaangażowania wielu instytucji, powołano Międzyinstytucjonalną Grupę Zadaniową ds. Nielegalnych Środków Ochrony Roślin. W ramach realizacji międzynarodowych operacji Silver Axe prowadzono wspólne działania kontrolne przesyłek środków ochrony roślin na przejściach granicznych, a także w składach celnych. Ponadto przeprowadzono specjalistyczne warsztaty dla

koordynatorów ds. środowiska w Krajowej Administracji Skarbowej dotyczące procedur kontrolnych związanych z importem tych produktów oraz szkolenia dla pracowników wojewódzkich inspektoratów ochrony roślin i nasiennictwa współprowadzone przez funkcjonariuszy służby celno-skarbowej, obejmujące m.in. kwestie nielegalnych, w tym podrobionych środków.

Efektywna była też współpraca pomiędzy organami Inspekcji Ochrony Roślin a Inspekcją Sanitarną dotycząca kontroli produkcji pierwotnej. NIK oceniła pozytywnie postawę organów Inspekcji Ochrony Roślin w prowadzeniu działań informacyjno-edukacyjnych na temat stosowania środków ochrony roślin, a samodzielne przygotowanie przez nie akcji i materiałów promocyjnych wskazała jako dobrą praktykę. W ramach prowadzonej przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa działalności informacyjno-edukacyjnej utrzymywana była strona internetowa Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, gdzie publikowano informacje dotyczące zasad obrotu środkami ochrony roślin, wymagań dla stosujących te produkty, rejestrów i etykiet środków ochrony roślin, czy ich pozostałości. Ponadto Główny Inspektor podejmował działania informacyjno-edukacyjne związane z bezpieczeństwem stosowania tych produktów oraz dotyczące nielegalnych środków ochrony roślin, które obejmowały m.in. szkolenia dla użytkowników, szkolenia i warsztaty dotyczące nielegalnych produktów dla funkcjonariuszy Policji,

²⁴ Deltametryna to substancja czynna, będąca organicznym związkem chemicznym z grupy syntetycznych pyretroidów, przeznaczona do zwalczania szkodników w uprawach rolniczych, sadowniczych, warzywniczych oraz w szkołkach leśnych, jest neurotoksyną.

Służby Celnej/Służby Celno-Skarbowej, przedstawiciele prokuratur regionalnych oraz pracowników Krajowej Administracji Skarbowej. W ramach strategii komunikacyjnej utworzono sieć koordynatorów ds. współpracy z mediami, których zadaniem było zachowanie spójnego przekazu najważniejszych informacji dla mediów i społeczeństwa.

Wnioski dotyczące zmiany prawa i pozostałe

Najwyższa Izba Kontroli wniosowała do Prezesa Rady Ministrów o:

- podjęcie działań legislacyjnych służących wprowadzeniu do ustawy o środkach ochrony roślin obowiązku dokumentowania ich sprzedaży użytkownikom profesjonalnym;
- podjęcie inicjatywy legislacyjnej prowadzącej do zmiany art. 46 ust. 1 pkt 1 ustawy z 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin;
- podjęcie inicjatywy legislacyjnej (zmierzałej do zmiany art. 401c ustawy – Prawo ochrony środowiska) w celu umożliwienia przeznaczenia środków NFOŚiGW na działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzone w ramach programów wieloletnich, których przedmiotem są badania zawartości pozostałości środków ochrony roślin w płodach rolnych.

Do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa NIK wniosowała o:

- podjęcie działań w celu skrócenia czasu badania próbek płodów rolnych na obecność środków ochrony roślin;
- przyjęcie procedur określających wszystkie etapy oraz metodykę postępowania z próbkami płodów rolnych.
- Do wojewodów NIK wystąpiła o zapewnienie środków finansowych na:
  - restrukturyzację laboratoriów wojewódzkich stacji sanitarno-epidemiologicznych służącą uzupełnieniu ich wyposażenia w sprzęt do badania pozostałości pestycydów w żywności;
  - zwiększenie środków na wynagrodzenia pracowników wojewódzkich inspektoratów ochrony roślin i nasiennictwa wykonujących czynności kontrolne.

W stanowisku do Informacji o wynikach niniejszej kontroli, w lutym 2020 r., Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi poinformował o już podjętych działaniach służących skróceniu czasu badania próbek. Zaznaczył także, że przy planowanej nowelizacji ustawy z 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin, weźmie pod uwagę wnioski NIK dotyczące wprowadzenia zmian w obowiązujących przepisach odnoszących się do obrotu i stosowania środków ochrony roślin.

PRZEMYSŁAW SZEWCZYK
dyrektor
ZOFIA KOTYNIA
doradca techniczny,
Delegatura NIK w Łodzi

Słowa kluczowe: środki ochrony roślin, pestycydy, płody rolne, NDP, pozostałości środków ochrony roślin w żywności

Bibliografia:

1. A. Walesiuk, M. Wojewódzka-Żeleznikowicz, N. Halim, M. Łukasik-Głębocka, S. L. Czaban, G. Myćko, L. Pazio, J. R. Ładny: *Zatrucia środkami ochrony roślin*, „Postępy Nauk Medycznych” nr 9/2010.
2. L. Szponar, M. Ołtarzewski: *Pozostałości pestycydów w żywności – jak uniknąć narażenia na substancje szkodliwe*, Narodowe Centrum Edukacji Żywnościowej IŻŻ 2018, <<https://ncez.pl/>>.
3. P. J. Struciński: *Ocena ryzyka jako narzędzie ochrony zdrowia społeczeństwa przed zagrożeniami związanymi z chemicznymi zanieczyszczeniami żywności* (autoreferat, 2016 r.), Zakład Toksykologii i Oceny Ryzyka Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny.
4. E. Matyjaszczyk: *Aktualne zagrożenia związane ze stosowaniem chemicznym środków ochrony roślin w Polsce*, „Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering”, Vol. 58(4), 2013 r.
5. Europejski Trybunał Obrachunkowy: *Sprawozdanie specjalne nr 2/2019 pt.: Zagrożenia chemiczne w żywności – unijna polityka bezpieczeństwa żywności zapewnia ochronę konsumentom, lecz stoją przed nią wyzwania* przedstawione na mocy art. 287 ust. 4 akapit drugi TFUE, 2019, <<https://op.europa.eu>>.
6. Europejski Urząd Statystyczny EUROSTAT <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agri-environmental_indicator_-_consumption_of_pesticides>.
7. Główny Urząd Statystyczny: *Wyniki produkcji roślinnej w 2017 r.*, Warszawa 2018.
8. Scientific Report: *The 2015 European Union report on pesticide residues in food* European Food Safety Authority, “EFSA Journal” 2017;15(4):4791, dostępne na stronie <www.efsa.europa.eu/efsajournal>.

ABSTRACT

System of Crop Protection Chemicals Safety – Changes in the Law Needed

Crop protection chemicals used in agriculture may remain in food. Therefore, their use creates both an environmental and health risk. Despite appropriate legal regulations in the area, some food products contain remnants of such chemicals, or other pesticides, that exceed permitted levels. There are other risks related to using crop protection chemicals, too, such as misuse, growing sales of false chemicals, or negligence of health and safety rules by farmers. NIK carried out an audit, covering the whole country, on the activities of inspectorates that supervised marketing and use of crop protection chemicals by producers, and inspectorates responsible for food safety. The audit evaluated whether the safety system in the area is appropriate and effective.

Przemysław Szewczyk, director, NIK Regional Branch in Łódź

Zofia Kotynia, technical advisor, NIK Regional Branch in Łódź

Key words: plant protection products, pesticides, crops, MRLs, residues of plant protection products in food